

mpkSlas — menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1983

SPALIO MĖN. 29 d. / OCTOBER 29, 1983.

PART TWO — Nr. 215(38)

Pažadai, viltys ir tikrovė

Anatolijaus Kairio „Pažadų dvaro“ kritinė apybraiža

ELENA TUMIENĖ

Pereitų metų lietuvių išeivijos grožinės literatūros derlius buvo brandus. Kai paskutinėje Lietuvių Rašytojų draugijos juro komisijos sprendimų stadijoje rungėsi A. Kairio ir K. Barėno knygos, laurus nusiskynė *Pažadų dvaras*.

Tačiau K. Barėno *Beragio ožio metai* yra talentingai parašyta ir vertinga knyga. Be kita ko, reikia stebėtis knygoje aprašomomis aplinkos detalėmis, o taip pat ir įtikinančia ir rimta charakterių motyvacija. Veikalas ne tik blaiviai nušviečia vieną mūsų tautos gyvenimo skirsnį, bet ir teisingai pabrėžia akmenuotą ir duobėtą kelią, kuriuo tautai teko eiti po Pirmojo pasaulinio karo. Romane tragiškai ir giliai atjausta ir įdomiai išplėta nereikšmingo, paprasto eilinio lietuvių pasaulėjauta, dramatinis gyvastingumas ir beveik fatališkas likimas. Personazai vaizduojami su dideliu sąžiningumu, bet be perdėjimų ir patriotinių komplimentų. Deja, „beragio ožio“ simbolis nors ir skaudus, bet, atrodo, objektyvus ir teisingas, ypač žiūrint atgal. Gal jis padės mums blaiviau įžvelgti į savo sielas ir bešališkiau paanalizuoti atskiro individo vaidmenį praeities politiniuose — istoriniuose įvykiuose. Tokia man pasirodė stipriausio *Pažadų dvaro* varžovo K. Barėno knyga.

„Pažadų dvaro“ žanro klausimas

Anatolijaus Kairio talentas *Pažadų dvare* kitokio pobūdžio. Rašytojas yra linkęs į romantinį, griežtesnį, karštesnį mostą. Todėl jį, kam jis nepritaria, kas jam nepatinka, jis natūraliai atsiliepia satyra. Satyra, kaip žinome, gali pasireikšti bet kokiame literatūros žanre — poezijoje ar prozoje. Satyra vartoja įvairias literatūrinio stiliaus priemones, kurių rezultatas yra perdėjimai, ironija, neišsakymai, pasiūpaipymai, samojis ir humoras ir visokios „samo-ningos nesamones“, dažnai nuvedančios į absurdes situacijas. Žodžiu, autorius daro visa, kad atkreiptų skaitytojo dėmesį į savo nupasakojamas ar vaizduojamas negeroves, kad skaitytojas tu negerovių vengtų, kad pasitaisytų... Be abejo, norint ką nors kuo nors įtikinti, reikia ir pačiam tuo karštai tikėti ar, pagal Jean Paul Sartre,

ypatingu būdu angažuotis. Skaitantis *Pažadų dvarą* vargiai nepamatyti autoriaus užsidegimo ir tvirtumo, ginant jam brangias ir mylimas idėjas.

A. Kairys savo knygą pavadino „Tautosakiniu romanu.“ Ką gi — autoriaus valia, žinoma, reikia gerbti, jo sprendimo paisyti. Tačiau, nors ir nebūdamas per dideliu pedantu, kažkaip susimąstai, argi iš tikrųjų ši knyga „romanas“? Tiesa, romano žanras be galo platus, ir šandien jis talpina į savo rėmus įvairius ir beveik visus daugelio autorių kūrybinius polėkius. Sakau „beveik“..., nes pagal nerašytinį, bet tradicinį įstatymą, rašantis romaną autorius, o ir romano skaitytojas suvokia realybę savo prote ir jausmuose beveik visad išimtinai per savo penkis pojūčius. Dėl to realybė reiškia daugiausia konkrečiais vaizdais ir specifinėmis detalėmis, platiniais įvaizdžiais ir kalbinėmis figūromis, atremtomis į materialinę bei psichologinę aplinką. Net ir istorinio, romantinio ar net taip vadinamo „science fiction“ žanro pasakojimo audinys veikia skaitytoją, bandydamas pagauti jo atidą per pojūčius ar jų kombinacijas (pvz. Flaubert dažnas naudojamas sinestezijos).

Pastebėkime, kad A. Kairys savo veiklą pradeda tipinga lietuviško arba universalus pasakojimo ar padavimo „formule“: „Kitą kartą gyveno trys broliai: du išmintingi, trečias poetas. Pirmojo vardas Rytas, antrojo — Saulius, o trečiojo — Linas.“ Kūrinio pabaiga taipogi skamba grynai pasakiškai, folkloriškai: „Ir aš ten buvau. Valgiau ir gėriau. Ką burnon idėjau — nurijau, ką sužinojau — pasakiau.“

Visas pasakojimas pilnas fantastinės atmosferos, įstabių vaizdų, įvairiaspalvių nuotykių, efemeriskai mirgančių laužo žiežirbų, sproginėjančių kibirkščių, ne tik pievų gėlių, žiedų, uogų kvėpėjimo, bet ir liūnų bei kemsynų aitraus kvėpavimo. Visa gamta — flora ir fauna, o taip pat ugnis ir kiti elementai įsijungia į vieną nesibaigiantį veiklos ir gyvybės pulsavimą. Toks gamtos (placiąją prasme) ir žmogaus santykiavimas yra būdingas mūsų literatūrai, jei prisimeiname Krėvę, Vaižgantą, Vyčūną, Maironį „Mišką ir lietuvių“, Baranuską, Donelaitį ir kitus.

Rašytojas Anatolijus Kairys

Nuotrauka Z. Degučio

Mūsų tautos išlikimas ir augimas, jos kultūrinė plėtotė buvo nuolat tautosakos gaivinama ir sėmėsi įkvėpimo ir gyvastingumo iš folklorinio tautos kraichio. Tauta yra ir buvo pilna dainų, pasakų, mįslių, legendų ir padavimų. Šio turto ir ypač gamtos grožio įkvėptas, Vincas Krėvė parašė savo misteriją *Likimo keliais* ir *Dainavos šalies senų žmonių padavimus*. Iš tikrųjų kam teko matyti V. Krėvės ir K. M. Čiurlionio tėvėskės ir jų apylinkės, tas negali nuginčyti ar nepastebėti nuostabaus lyrinio gamtos peizažo ar ežerėlių mistinio grožio. Sakoma, kad Graikijoje saulės spinduliai į žemę krenta ypatingu lanku, ir todėl gamtovaizdžio kontūrai ir kontrastai esą ryškesni, spalvos žaismingesnės, raibuliuojančios, paslaptingos, viliojančios ir bauginančios. Gal dėl tos pačios priežasties ir Džukija tokia poetiška, gal todėl džiukų liaudies padavimai ir folkloras tokie raibi ir subtilūs.

Vincas Krėvė šiuos liaudies padavimus literatūriniai per-

kūrė. Toks faktas yra būdingas visoms civilizuojam tautų literatūroms. Atsiranda staiga rašytojas, kuris šimtaprocenčiai įsijaučia į savo tautos literatūrinį įnašą ir, panaudodamas pirminę liaudiškos literatūros medžiagą, dovanoja tautai didelės vertės kultūrinį lobį. Toks buvo Vincas Krėvė. Jo dovana mūsų literatūrai neįkainojama, nes vien tik formos ir kalbos originalumą, pasakojimo žavumą, šviesų idealizmą sunku jo padavimuose pervertinti. Tačiau giliausia ir svarbiausia tokio prototipinio autoriaus reikšmė glūdi jo įtakoj jaunesniosioms ateities kūrėjų kartoms. Tai jos tęsia ir kultivuoja prototipinio rašytojo forminius ir idėjinius, bet ypač forminius, elementus ir būdingumus. Klasinis šitokio testinumo pavyzdys, žinoma, yra Homero ir Vergilijaus literatūrinis bendravimas, nors juos skyręs laiko tarpas gyvenime buvo apie 900 metų.

Vinco Krėvės misterija *Likimo keliais*, jo *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*, o ir kai kurie ryškieji Krėvės dramų personažai įkvėpė šių metų LRD premijos laureatą A. Kairį parašyti *Pažadų dvarą*. Kitas įkvėpimo šaltinis turbūt buvo pats Vincas Krėvės asmuo ir jo suaktyviniai metai. Autorius A. Kairys matyt jautė, jog savo siūžetą tegalės įrikiuoti tik į tam tikrus, originalius, savitai apipavidalintus rėmus, primenantįs jau gerokai išplėstą V. Krėvės literatūrinio padavimo formą. Bet tarp šių abiejų padavimų yra ryškių ir gausių forminių skirtumų. A. Kairio kūrinys įžiūrimas jau kadaise F. Šilerio aptartos

filosofinės poezijos tendencijos, kai tuo tarpu V. Krėvės padavime greičiau dominuoja to paties F. Šilerio pastebėti naivios poezijos bruožai. Todėl nenuostabu, kad A. Kairio veikale satyra vaidina tokį didelį vaidmenį. Ji susijusi su *Pažadų dvaro* autoriaus sukurta ir vieningai išvystyta savaizgos ir tautosakininkų kovos sistema. Tos kovos programos sėkmingu vykdymu remiasi visos autoriaus viltys ir ateities pažadai, nes kasdienė tikrovė rašytojui yra nemaloni ir neteisinga.

Taigi, fantastinė, impresionistinė atmosfera, pasakojamasis, bet ne dramatinis veikalo pristatymo metodas, apstūs folkloriniai motyvai, dažnos literatūrinės alizijos, pagaliau satyra ir filosofinis — programinis aspektas padaro *Pažadų dvarą* panašų daugiau į filosofinį literatūrinį padavinį, negu kad į romaną. Ar tai gera A. Kairio veikalo ypatybė? Žinoma, taip. Tęsdamas lietuvių literatūros tradiciją ir jos rėmuose, autorius sukuria savitą, originalų žanrą. Kai semiamasi stiprybės iš praeities, ir kai iš vienos praeities kūrybinės sėklos pradeda augti ir bręsti nauji kūrybos vaisiai — „tokie pat ir vėl kitoki“, aiškiai matyti tautos kultūrinio gyvastingumo ženklai. Klausimas dabar kyla tik dėl naujojo kūrinio meninės kokybės, kurią apsprendžia idėjinės ir formosios kūrinio savybės bei jų suadumai ir vieną darnų literatūrinį kilimą. Tad nors trumpai dabar tenka užsiminti apie *Pažadų dvaro* pagrindinę idėją, personažus, stilių ir satyrą.

Pagrindinė mintis ir personažai

Pagrindinė A. Kairio veikalo mintis išreikšta svarbiausio charakterio Profesoriaus arba V. Krėvės žodžiais. Tai mintis, labai artima Vincukui Višvilui, ieškančiam ir norinčiam pažadinti Karalių Zvaigždikį, pribudinti Lietuvai, prikelti karaliene Panikę V. Krėvės *Likimo keliais* misterijoje. Bet kai V. Krėvė kėlė herojinį, karžygišką momentą, A. Kairys sako, jog tik iš tautos dvasinių gelmių turi išsivystyti nauja išlikimo filosofija, paremta tiesa, meile, padorumu ir gerumu. A. Kairio *Pažadų dvaro* vyriausias veikėjas Profesorius (V. Krėvė-Mickevičius) taip kalba:

Ką šandien jūs įveiksite kardais ar strėlėmis? Nieko. Sakiau ir vėl kartojau — kiti laikai! — O kokie laikai dabar? Ne kraujo ir ne galvų laikai! Širdies ir laimės, meilės ir laisvės, noro gyventi ir džiaugtis gyvenimu! Proto ir išminties laikai! — Jėga, plienas, atomas — mums netinka! Savižudybė! Pažadų dvaras nedidelis ir mūsų ne daug. Mūsų ginklai: geležinė valia, vienybė ir kantrybė, ir — tautosaka! Pasakiška, legendarinė, poetinė tautosaka! — Mylėkime praeitį, bet akiai nesekime. Anksčiau negailėta kraujo, dabar gaila. Anksčiau galvos nebuvo skaitomos, dabar suskaičiuotos. Anksčiau norėta mirti už idealą, dabar norime gyventi už idealą. Anksčiau buvo laikoma kilnu mirti už tėvynę, dabar — kilnu gyventi už tėvynę. Skaitykite mane ir supraskite — tai pasakytas atvaziavau iš Amerikos. (pp. 203-204)

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numery:

Naujumai ir kas toliau?

Pažadai, viltys ir tikrovė — Anatolijaus Kairio „Pažadų dvaras“.

Anatolijaus Kairio „Kelionė į Vilnių“.

Santaros-Šviesos suvažiavimas (2).

Šiandieninė mūsų meninės veiklos padėtis — dail. Adolfo Valeškos pareiškimas.

Iš naujosios austrų poezijos — Ingeborg Bachmann.

Mažas kupstas didelį vežimą verčia. Manigirdo Motekaičio rečitalis.

Berlyno siena — baisi istorija.

Kertinė Parastė

Naujumai ir kas toliau?

Kazio Bradyno žodis ATEITIES akademianiam savaitgalyje spalio 15 d. Jaunimo centre, Chicagoje, svarstant temą „Naujų sąvokų išeivijos kultūriniame gyvenime ieškojimas“.

Šio simpoziumo temos man sktytoji dalis sukasi apie mūsų išeivijos literatūrą, ir būtent — apie naujų sąvokų ieškojimą dabartinėje jos situacijoje. Tik bijau, kad temos kreipimas į dabartį ir galbūt į ateitį nesudarytų įspūdžio, jog tų literatūrinių naujūnų, naujų sąvokų čia, išeivijoje, ligi šiol nebuvo, todėl visu tuč dabar imam susirūpinti. Ir aplamai: kas yra ir ką reiškia tas naujų sąvokų ieškojimas literatūroje?

Trumpai ir drūtai galiu pasakyti, kad mes dieną naktį galime čia tas naujūnų sąvokas aiškintis ir vartyti ant visų šonų, tačiau tiesiogiai iš to neatsiras nė viena didžioji vertė knyga, nė vienas didelis rašytojas. Dėl to, naujų sąvokų literatūroje tema svarstant, reikia visų pirma pabrėžti, kad tik išskirtinio talento rašytojas, jo pasirodymas mūsų literatūrinėje padangėje lemia ir įtaigoja vienokį ar kitokį literatūrinį naujūną, krypčių bei sambiūrų atsiradimą. Suprantama, kad įvairių žanrų kūryboje atsispindi ir gyvenamosios epochos veidas. Tačiau tik didelių talentų kūryboje jis įsiamžina. O kiekvienas didelis rašytojas turi būti naujas. Jeigu rašytojas bus tik epigonas, ar paprasčiausiai grafo-manas, apie jo vertę ir apie jo naujūną nėra ko nė kalbėti.

Tad ar verta kalbėti ligišiolinė ir dabarties mūsų lietuvių išeivijos literatūra, ar ji turėjo ir turi naujūnų autorių varduose ir jų kūrybinių rezultatuose?

Neabejodamas atsakysiu taip, turi. Ir vargu ar suklysiu teigdamas, kad tai fenomenas, galbūt nemažesnis, o kai kuriais specifiniais lietuviškaisiais įvairiaisiais aspektais net didesnis negu 19-tojo amžiaus lenkų literatūrinė išeivija su Mickievičium, Slovackiu ir Norvidu, dovanojusiais lenkų literatūrai jos aukso amžių.

Argi neužtenka vien tik prisiminti, kad išeivijoje pasirodė kapitalinis Vincas Krėvės kūrinys *Dangaus ir žemės sūnūs*, Vincas Ramono bolševikinio antplūdžio pradžią vaizduojantys literatūriniai paminklai — jo romanai *Dulkės raudonam saulėleidy* ir *Kryžiai*, Jurgio Savickio novelės ir jo mūsuose tokia vienintelė karo metų literatūrinio dienoraščio knyga *Žemė dega*, Aisčio ir Brazdžionio nauji poezijos rinkiniai, Aisčio literatūrinis ir kitokių svarstymų essay tomai,

Radausko unikalūs poetiniai brailai: *Zemės* antologijos pasirodymas ir žemininkų kartos naujas įnašas, *Literatūros lankų* moderniosios klasikos ir avangardo balansas ir jų pasipriešinimas grėsmingam kultūriniam nuosmukiui, Antano Skėmos šokiuojančios pozicijos, Landsbergio ir Kosto Ostrausko mūsų dramaturgijos sumoderninimas, Vlodo Šlaito ir Antano Jasmanto sėrafiško tyrumo religinė poezija, Algimanto Mackaus ir jaunesnių asmeniškios ir kolektyvios išeivikos neviltingas įprasminimas žodyje ir t.t. ir t.t. Pavardžių ir faktų virtinė dar galėtume čia gerokai pratęsti. Bet užteks ir to, kad užčiuoptume bent kontūrus visų tų naujų, o šandien įprastų literatūros sąvokų, atsiradusių išeivijoje, be kurių lietuvių literatūrai visai nebūtų: nerašomi apie išeivijos literatūrą mokslo veikalai, apeinama ji ir literatūros istorijos tomuose, nerecenzuojamos čia pasirodžiusios knygos. Greičiausiai viso to neleidžia okupaciniai įsakai. Jei būtų kitaip, tikriausiai nebūtų sunku ten net prisipažinti, kad nevienu atveju išeivijos naujos literatūros sąvokos, autoriai ir kryptys įtakoja ir tenyktę literatūros raidą. Tas ar kitas naujumas ten būdavo ir yra pateikiamas kaip tenyktis atradimas, išeivijoje jam egzistuojant jau metų metais ar net visam dešimtmečiui. Studijinė analogijoj ir laiko netaupant atitinkamų pavyzdžių galima būtų pateikti tiek ir tiek. Bet štai bent kelios užuominos.

Visai neseniai vilniškėje spaudoje, žiūriu, E. Mieželaity laikomas lietuvių filosofinės poezijos pradininku, pirštu rodant į jo pirma rusiškai (1961), o paskui ir lietuviškai (1962) išleistą labai jau epigoniškai whitmaniško sukupimo rinkinį *Žmogus*. Ten rodoma į jį, lyg mūsų literatūroje nebūtų Alfonso Nykos-Nilūno pabrėžtinai filosofinio braižo jau pačioje pirmoje jo poezijos knygoje — *Praradimo simfonijos* 1946 metais. O dabarties lietuvių literatūros prozoje vadinamo pasamones srauto beletristikoj pirmūna ten, Lietuvoje, vis norima įteisinti Slucki, užsimerkiant prieš tai, kad šios struktūros (Nukelta į 3 psl.)

Kazys Simonis

Iliustracija „Dainoms“, 1922.

Pu 24-6652

Pažadai, viltys ir tikrovė

(Atkelta iš 1 psl.)

Savo rankoje Profesorius laiko baltos lelijos taurę, kurioje „verda mūsų tautosakos“ kraujas. Mistinis kasmet atsinaujinantis Švento Jono naktįje“ (p. 150). Bet šis dvasinis tautos vadovas, šis galiūnas, šis tautos gabijų kurstantis ir saugojantis krivis fiziškai nėra labai imponantiškas. Gyvenime V. Krėvė-Mickevičius buvo žmogus pernelyg žemo ūgio, ir gal tas bazuojas atkreipdavo į jį jo nepažįstancijų dėmesį. *Gi Pažadų dvare* toks jo portretas piešiamas:

Profesorius figūra skyrėsi nuo visų kitų — natūralus gnomas! Ant šakos, su ažuolo lapų vainiku sėdi nykštukas, o jį apsepe vyrai — milžinai! Nykštukas tarp milžinų! Į jį žiūrėjo iš viršaus, lyg į dieviškąjį žaltį, besisupantį gilese ir dantyse laikantį Lelijos taurę — tame jo didybė! (p. 150).

Profesorius transformavosi ir jo garbė glūdi jo dvasiniame, kūrybiniame, filosofiniame potenciale. Tad ir „dieviškojo žalčio“ epitetas ar palyginimas nėra atsitiktinis. Jis savyje talpina visas Profesoriaus — žynio, raganiaus ir vaidilos savybes. Apvedinęs Liną ir Rasą,

Profesorius liko prie laužo, gero, kai jau prigesusio, geriau tikty sakytį — prie ugnivietės. Amžinoji ugnis, kurią jis uždegė Likimo keliais, teberuseno, o tautosakininkai matomi ir nematomi, tebesėdėjo klausydamiesi jo sakmų ir legendų, tikėdami Pažadų dvaro prisikėlimą. (p. 243).

Bet vis dėlto, nors komplikuoatas, Profesorius personažas pasilieka vienadimensinį. Tokie pat yra ir kiti „teigiamieji“ veikalo charakteriai. Jie daugiausia autorius idėjų įsikūnijimas. Padavimo ar sakmės žanre tai gana natūralu, bet romane tai būtų veikalui minusas. Labiau psichologiškai išryškintas Nastės, Kvaknos žmonos, charakteris. Jos, kaip motinos, jausmai ne kartą verčia ją sukilti prieš oficialius valdžios potvarkius. Tai atrodo gerai ir įtikinamai atpasakota.

Tačiau geriausiai psichologiškai motyvuojamas ir labiausiai individualizuotas yra knygos intrigos antagonistas Justas Kvakna. Iš pradžių parodytas jo elinis pilkumas yra labai apgaulingas. Justas Kvakna iš tikrųjų yra gabus, pragmatiškas, išmoningas ir „kombinuoją“ geriau už daugelį kitų. Jo pasiteisinimai ir įkalbėjimai yra tikrai meistriški, jo išradingumas beribis (pp. 73, 74, 75). Tas išradingumas ir gabumas, paremti ne idealo meile, bet gryna savi-meile ir egoizmu, nuveda Kvakną į liūdną ir absurdišką jo gyvenimo vakarą. Pradėjęs karjerą Pažadų dvare su „vartų atidarymu“, jis eina visais šauniais ir duobėtais keliais ir šunkeliais, išbraido liūnus, baltas ir pievas, ir galų gale pavirsta į patetišką paukščių baidyklę:

Nastė, kad apsaugotų tėvą nuo tokių kvailysčių, prikalbino jį apsirėngti išvirkščiais kailiniais ir atsisioti prieš statulą žvirblių baidyklę. Baidyklė! Tačiau niekas nežino, kas stovi. Ant galvos uždėjo šiaudų kūlį, ant rankų malūnsparnius, ant kojų pakulines kelnas... Ir prie Raudonbarzdžio statulos vieną rytą atsirado judanti, rankas kilnojanti „baidyklė!“ Tautosaka jai turi vardą: — Senia Besmegenis! (p. 242)

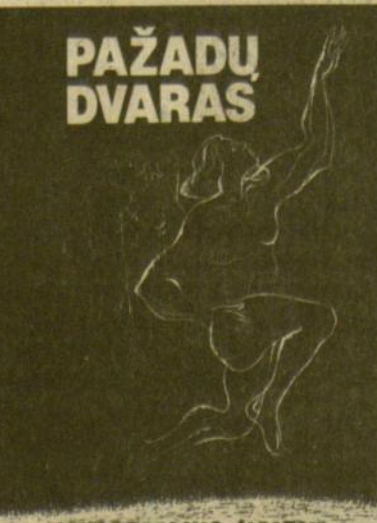
Toks Kvaknos karjeros galas — „not with a bang, but a whimper“, kaip kad T. S. Eliot sako...

Satyras. Stilios savybės

Satyrą vystydamas, autorius rašo temperamentingai, su humoru ir samoju. Aišku, objektyvaus samprotavimo sa-

Prof. dr. Elena Tumienė.

ANATOLIJUS KAIRYS

tyro niekas ir neieško. Matuojamas rašytojo įkvėpimo laipsnis ir jo vaizduotės gilumas. Abu šie elementai gražiai A. Kairio reprezentuojami. Ypač pasisekė man pasirodė ir jo toks labai subtilus epizodas. Raudonbarzdžiui, įsimylėjusiam vien tik į save, neateina nė į galvą, kad kas galėtų jo nemylėti ar juo nesizavėti, tuo labiau jo vedybų užmačias paniekinti. Tas jo naivus savęs nepažinimas sėkmingai aprašomas folkloriniu stiliumi. Merginės Uogelės (tautos siela) kurį jau laiką, bet nesulaukęs jos žodžio, Raudonbarzdis nutarė dar kartą viešai pasipiršti:

Jis atvyko su didele palydovų minia, kurios priešakyje šliaužė jo patikėtinis Justas Kvakna. Privaziavęs baltą dvarą garsiai užgiedojo:

Išsik, Uogele, išsik jaunoji, atvyko barzda raudonoji

Uogelė nesirodė, atsakymo nedavė. Gražiai dainavo Kvakna, gražiai jam pritarė žentai Rytas ir Saulius, bet jaunoji, nei jos artimieji neišėjo Raudonbarzdžio su-tikti, neatidarė durų, nepasveikino ir nepasodino už stalo, neužgėrė ir nenusišypojo. (p. 125).

Kai šitas lyriškai-komiškas epizodas baigiasi „fiasco“, Kvakna ir Raudonbarzdis per-eina prie alchemijos ir magijos. Magija, tai magija, bet alchemijos terminas, bent mano skoniui, naudojamas per daug paviršutiniškai, į jį neįsigilinama. Ne tik šioj veikalo vietoj, bet ir kitur užuominos apie alchemiją man atrodo per daug mėgėjiškos.

Idomiai ir talentingai A. Kairys naudoja entomologijos įvaizdžius. Jie gerai tarnauja jo tikslams. Vabzdžiai, tiesa, mūsų literatūroje gyvai parodomai, bet, išskyrus bites ir gal dar skruzdės, vabzdžiai, atrodo, nėra per daug idealizuojami. Stai, kad ir mūsų literatūros klasikas Donelaitis taip kalba *Metų* „Pavasario linksmybėse“:

Musės ir vabalai, uodai su kaimene blusų Mus jau vargint vėl pulkais visur susirinko.

Pažadų dvare visokie vabzdžiai ir gyviai jau geriau organizuoti ir apginkluoti techniškomis ir mechaniškomis priemonėmis:

Saulei pasisukus į vakarus, atlėkė naujos uodų armijos iš krūmų, nauji mašalų korpai iš miško

pilnoje visų ginklo rūšių sudėtyje! Pailėsė ir pilvus ištuštinę, pradėjo kovą iki šiol neregėtų įnirsimu. (pp. 212-213).

Autorius toliau tęsia vabzdžių aprašymą ir sustiprina simbolius, įvaizdžius bei personifikaciją ir hiperbolę psichologinėmis analizėmis ir potekstėmis. Pavyzdžiui,

Blusa, kaip ir visi kraugeriai, ambicinga garbėtroška. Ji nori įeiti į tautosaką, bet ji nori ir eilėraščio. Ką darys, Linas sutinka parašyti eilėraščių jos garbei, tik rašalo stinga. Blusikė pasiūlo rašyti krauju. Ji parūpins. Sunų kraujo idėja iš pirmo žodžio jai patiko. (pp. 206-207)

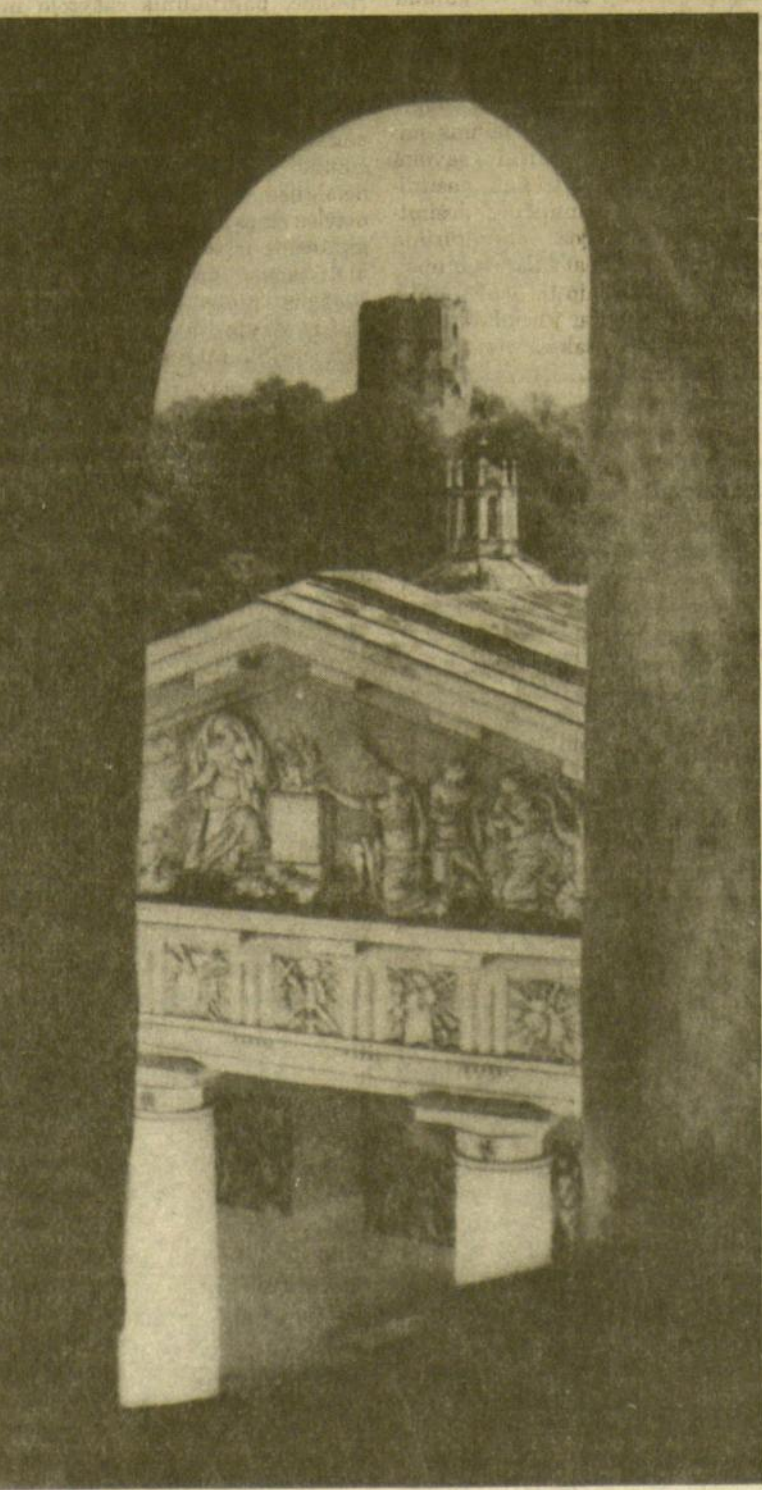
Blusa, laikydamosi susitarimo,

sušaukė padoriai gausią savo giminę ir tradiciniu metodu — be išpėjimo — puolė Raudonbarzdžio šunis. Pirmas subliovė begalvis. Ne savo balsu. Kaip jis subliovė neturėdamas galvos, tik Blusa pasakytų, iš arti girdėjusi ir stebėjusi šuns kauksmą. Pasirodo, begalviai garsiau rėkia! Kartais savo, o kartais ne savo balsu. (p. 207)

Ne blogiau pasisekus ir kita animalinė ir skatologinė simbolika, pavyzdžiui, kurmiologijos visa sistema, žalčių mistika, gaidžių ant stogo „užgiedojimai“, katės, dėlės, riebios kirmėlės, rupūžės, driežai, šliužai ir visa nesuskaičiuojama gyvūnų giminėlė. Žinoma, daug kartų visa tai nueina į nesąmones ir absurdiškumą, bet puikiai tarnauja veiksmo vieningumo ir efektyvios satyros sukūrimui ir išlaidykynei. Tonas pasidarė stipriai ironiškas — daugiausia sarkastiškas, kas, žinoma, puikiai atitinka autoriaus asmenišką tikslą.

Buvo sausas ir šiltas švento Jono vakaras. Vasara dainuodama priiminėjo svečius, žadėdama jiems turtingą stalą. Pievų ištakose vyrai jau girdė pirmąją žolę už žalių kasų... (p. 110)

Veikalo ritmas apskritai „staccato“. Tas tinka knygos atmosferai pabrėžti, bet vietomis atrodo per daug nusidėta sintaksei, per daug nebaigtų sakinių ir frazių, gal per daug ir šauktukų...

Vaidas iš varpinės.

Baigiant

Laikas, kaip ir visada, galiausiai nuspręs, ar A. Kairio *Pažadų dvaras* išliks mūsų literatūroje kaip svarbus ir reikšmingas įnašas. Tai pareis nuo kūrinio išreikštų viličių išsipildymo, nuo lūkestingų pažadų ištesėjimo, bet, svarbiausia nuo to, ar autoriaus suvokta tikrovė yra pakankamai objektyvi ir universali, kad išsivystytų į ilgalaikį simbolį.

Atrodo, jog jei dviejų vertinamų knygų viena meniškai reprezentuoja praeitį, o antra neriasi į dabarties aktualius klausimus, dažniau laimi toji, kuri dienos problemas pajėgia pristatyti nauja dinamiška forma.

Anatolijus Kairys, *Pažadų dvaras*. Tautosakinis romanas. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1982. 244 psl. Viršelis A. Sutkuvienės. Kaina — 8 dol. Gaunama pas knygų platintojus ir „Drauge“.

Anatolijaus Kairio „Kelionė į Vilnių“

Anatolijus Kairys, *Kelionė į Vilnių*. Romanas, laimėjęs 1983 metų *Draugo* dienraščio romano konkursą. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1983. Viršelis A. Sutkuvienės. 247 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama pas platintojus ir „Drauge“.

Kaip kiekvienas literatūros žanras, romanas turi tam tikrus dėsnius. Romanas turi būti nuoseklus, įtikimas; aplinkuma turi atitikti tikrovę, jeigu pasiskolinta iš tikrovės, arba būti pakankamai išvystyta fantazija; veikėjai turi tiktai aplinkai, veikti pagal savo būdus, kalbėti tinkamai; veikėjų vystymasis ar pasikeitimas turi būti pagrįstas. Romanas turi savo vidinę logiką ir todėl negali sau prieštarauti. Kaip jis parašytas — svarbu, nes kalba ir stilius yra svarbiausieji literatūros sandai: kalba turi tiktai ir būti tiksli; stilius turėtų būti originalus arba bent rūpestingas.

Jeigu Anatolijaus Kairio knyga *Kelionė į Vilnių* yra romanas, tai ji labai netobulas romanas. Aišku, kad čia nėra

Literatų gatvė Vilniuje, XVI–XVIII a.

Nuotrauka R. Sabataičio

fantazija — tiksliai nusakoma, kur pagrindinis veikėjas Mindaugas Genutis augo, mokėsi; perimami net tikriniai vardai: lituanistinės mokyklos, universitetų, Taikos tarnybos, „Fulbright“ stipendijos. Knyga perima Amerikos aplinką, jos neperdirbdama, bet toji aplinka nesuprasta: priešingai knygos teigimams, Taikos tarnyba nėra politinė veikla, „Fulbright“ nėra laimima dėl marksizmo, deginti Amerikos vėliavą yra prieš įstatymą, nors teisės mokslų daktaras Genutis pakartotinai teigia, jog taip nėra (pvz., psl. 117, 133). Reiškia, Genutis veikia aplinkoje, kuri aiškiai identifiikuojama, bet kurios nei jis, Amerikoj augęs teisės mokslų daktaras, nei jo autorius nepažįsta. Jeigu autorius norėtų savo pasaulį sukurti, remdamasis tikrove, jis vis tiek turėtų rūpintis esamus dalykus pristatyti tokius, kokie jie yra, o po to pradėti kurti.

Mindaugo Genučio charakterizavimas pilnas prieštaravimų ir nenuoseklumų. Nors jis augęs lietuviškoje šeimoje, dalyvavęs renginiuose ir baigęs Kristijono Donelaičio mokyklą, jis nemoka Lietuvos himno žodžių. Nemokėdamas tokio beveik neišvengiamo dalyko, jis tačiau žino apie Bielinį (psl. 166). „Romo Kalantos įvykis man girdėtas dar Čikagoje“ — jis sako, lyg tai būtų nuostabu. Būdamas Lietuvoje, Genutis vaikšto Vilniaus gatvėmis, kaip visi kiti — neišsiskiria jis, nors turi barzdą ir ūsus, nesišukuoja, ir dėvi mėlynąsias kelnas; tačiau vėliau jis sakosi, tuoj pastebėjęs, kad Vilniuje studentai neturi barzdų, ir pats nusiskuta (psl. 78, 154).

Genutis žino tai, kas jo autoriui patogiu, ir nežino to, ko reikia autoriui savo tikslą pasiekti. „Apie Ameriką aš daug žinojau“ (psl. 53), bet jo duomenys netikslūs. Norėdamas pabrėžti, kaip sunkiai Lietuvoje, moterys dirba, jis teigia, kad Amerikoje moterys „vyriškų darbų“ nedirba (psl. 81 - 82). Jis žino, kad Lietuvoje reikia duoti kyšius ir dalinti parkerius, bet nustemba, kad Lietuvoje nėra religinės laisvės. Nors slapta į kaimą vyksta, nežino, kad reikia užsiregistruoti, ten apsi-stojant — kažkodėl nei jo giminės to nežino ar nemini. Palyginimai Lietuvos gyvenimo su Pietų Amerikos gyvenimu ar su Afrikos (!) netikslūs. Pati Genučio kalba kartais vienkia, kartais kitokia. Dažnai ji netinka 1944 metais gimusiam žmogui; pvz. „raudonos blakės“ ir „erkės“ (psl. 216) nėra to amžiaus lietuvių žodžiai.

Genučiui autoriaus skirta Lietuva tiek pat susiaurinta, kiek jo aptarta Amerika.

Lietuviai miestuose girtuokliauja ir paleistuvauja: „Iš juoko, nusigėrę, dainuojame. Dainuodami geriamė, bučiuojamės, virstame ant grindų, ir mylimės, ir miegame. Atsikėlė vėl geriamė“ (psl. 150 — pastebėtina čia ir klaidinga skyryba). Išeinamų stokos motyvas prasideda anksti (visame Vilniuje nėra viešų išeinamų), tiesiamas svečiuose ir pilnai išvystomas traukinyje į Maskvą. Eilutės, maisto stoka, girtuokliavimas, flirtas — tai Vilnius. Kilnūs tik „lunatikai“, kuriems irgi duodama parkerių, įdomusis dievdievybės ir kartais kaimo žmonės. Ekstremiškas materialistinės aplinkos peikimas tam, kad pagrindinis veikėjas susiprastų, yra neįtikinantis kaip tik dėl to, kad perdėtas. Pagrindinis veikėjas dažnai pats nežino, ką jis ką tik sakė, ką galvoja. Vienoj vietoj jis ateistas ir, tuo pačiu, agnostikas, kitoj vietoj jis Dievo neneigia (pvz., psl. 30, 31). Viena puslapyje jo tėvai neturtingi; kitame jie neturtingųjų baldus ir kitką išmestų (psl. 50, 51) — matyt, kad Amerika gerai pažįstas veikėjas nežino apie neturtą Amerikoje. Visą laiką Ameriką peikęs, jis pasisako esąs lojalus Amerikai (psl. 234) ir... pasižada šnipinėti toje Amerikoje. Testinumo nėra nei mintyse, nei pasisakymuose. Genučio atsi-vertimas sufabrikuotas, ir net neaišku, kada jis pasikeičia. Tai keičiasi, tai nesikeičia, tai supranta, tai vėl atkrenta. Kadangi iš pat pradžių viskas perdėta bei netikslu, tai ir pabaigoje sunku suprasti pasikeitimą — ir ar iš viso pasikeista.

Knygos *Kelionė į Vilnių* stilius niekuo nepasižymi. Keisti dialogai tarp motinos ir sūnaus, tam veikėjui netinkamas mintijimas, propagandinė retorika — tokia knygos proza. Lietuvių kalba itin bloga: žodžių sudėtis bei rašyba, linksniai, sakiniai bei jų skyryba ir sintaksė dažnai pasibaisėtini.

Autorius, tiesa, kalba Genučiu, bet Genutis, sakoma, gerai lietuviškai kalba — net Lietuvoje tuo stebimasi. Jo žodynas, aplamai paėmus, kartais platesnis, negu to amžiaus lietuvių būtų, o kartais blogesnis, negu taip gerai kalbančio būtų. Pavyzdžių daugybė, bet užteks keletos: „super-patriotizmas“ (psl. 20), „susipo-kuoti“ (psl. 25), „komodė“ (psl. 48), „interview“ (psl. 136, be kabučių), „randasi“ (psl. 118), „afektas“ (psl. 149), „anormalybė“ (psl. 156), „nebekvescionuoja“ (psl. 23). Linksniai netinkami, pvz., dažnai vartojamas „manys“ (pvz., psl. 22, 35, 173, 294), „rezultate“ (psl. 116), „buvau egzaltacinėje nuotaikoje“ (psl. 212), „kiaušiniai... vartojimui nebetinkami“

Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Trys pradinės paskaitos (V. Kavolio „Pasaulio srautas ir sąmonės archeologija“, R. Šilbajorio „Žmogiškųjų vertybių klausimas lietuvių ir rusų sovietinėje literatūroje“ ir T. Remeikio „Pasyviosios rezistencijos modelis: dvi-prasmisko dimensijos“), ieškojusios ryšio tarp bendražmogiškųjų vertybių ir lietuvių kultūros savitos patirties, davė suvažiavimui ryškiausią spalvą. Tačiau nemažiau įdomūs buvo ir kiti pranešimai, jų tarpe medicinos istoriko Ramūno Kondrato apie gydytoją Vincentą Žigą ir kuru ligas.

Taline gimęs, Kaune augęs (Pabaltijy berods tebegyvena sesuo, gal ir kiti giminės) V. Žigas studijavo Kauno universitete, medicinos mokslus baigė Antrojo pasaulinio karo metu Vokietijoje, pokaryje emigravo drauge su tūkstančiais kitų į Australiją. Darbavosi į šiaurę nuo Australijos esančioje Naujosios Gvinėjos saloje, kur 1955 m. išgirdo apie iktol Vakarų pasauliui nežinomą ligą, siautujančią vietos gyventojų tarpe, jų pramintą „kuru“ vardu. Drauge su kitu medicinos gydytoju Carlton Gaidusek daugelį metų ją tyrinėjo (pastarasis už nuopelnus gavo Nobelio premiją) ir galop nustatė, jog „kuru“ esanti chroninė, degeneratyvinė, centrinės nervų sistemos liga, kuri baigiasi mirtimi, sukelia lėtai veikiančio viruso. Anot Kondrato, Žigo tyrimai radikaliai pakeitė Vakarų mokslinio pasaulio požiūrį į virusines ligas ir atskleidė naujus neurologijos horizontus. Žigas mirė 1983 kovo 19 Papua-Naujosios Gvinėjos srityje, kur darba-vosi 30 metų.

Antropologė Liucija Baškauskaitė mano, „Sielvartas ir gedulas lietuvių išeivijoje“ nagrinėjo Amerikos socialinių mokslų nepriekius, stengiantis pažinti pabėgėlio/tremtinio dvasinį pasaulį per objektyvių reiškiųjų (dvi-kalbystės, kitų asimiliacijos procesų) matavimą. Anot jos, dažnas atsiriboją nuo sunkiau apčiuopiamų, bet nemažiau reikšmingų emigranto savybių.

Prelegentė stengėsi sisteminti tėvynės praradimo jausmą, kurį pabėgėlis pergyvena individualiai ir grupėje, į tris etapus. Pirmąjį ji pavadino užkūnu vavimu, kuomet praradimo sielvartas atidedamas (taigi, bent laikinai paneigiamas), pamažu integruojamasi į išorinę aplinką, drauge palaikant kiek įmanoma ankstesnę dvasinę struktūrą. Antrasis tarpsnis — apgailejimas, kuomet leidžiama praradimo skausmui iškilti į paviršių, arba dažnai stengiamasi jį nuslopinti, šalinant jį kasdieniniais, buitinais rūpesčiais arba veikla uždaroje grupėje. Trečiasis — atsimainymas, kuris žymimas lėtu bet nuolatiniu jausmo pasikeitimu, apsispratumu su jau baigiančia įsitenėti tikrove.

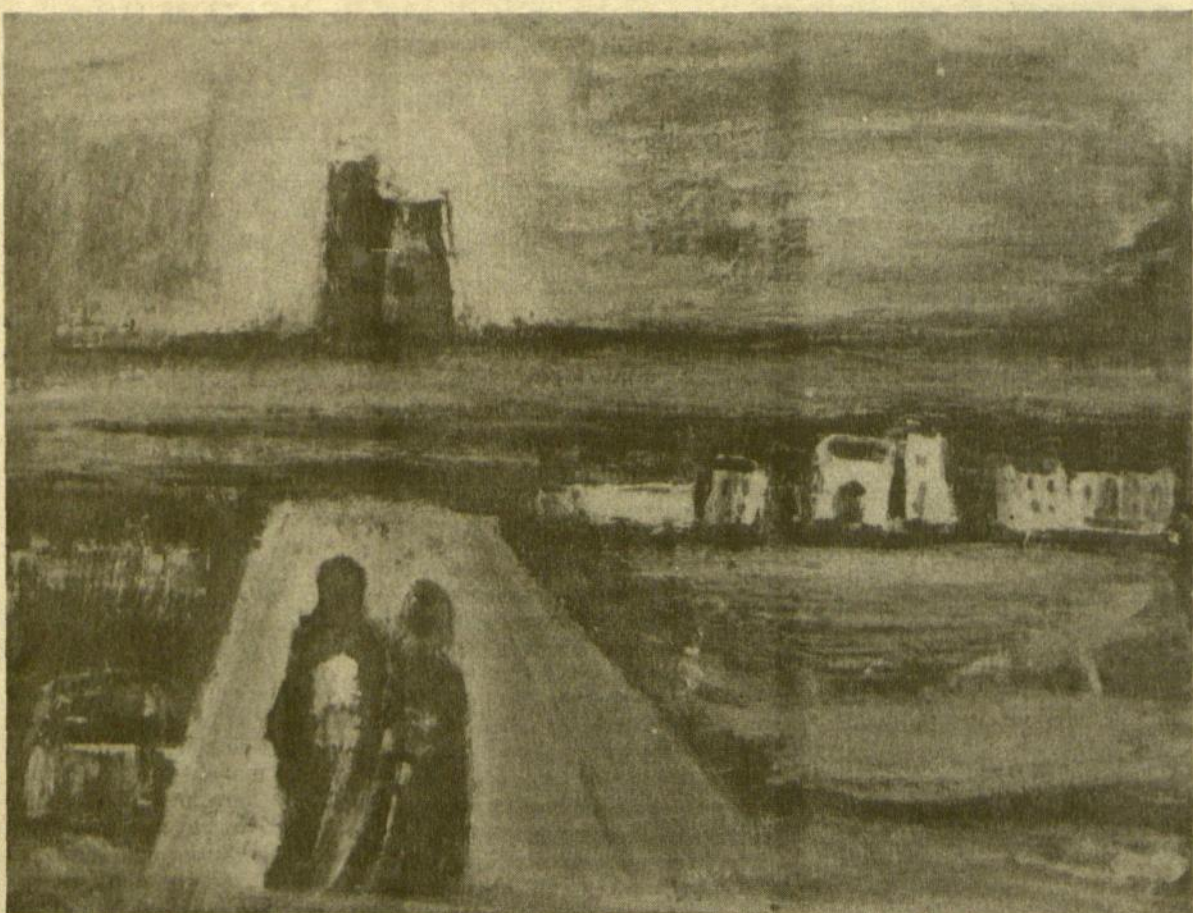
Baškauskaitė sakė, jog praradimo sielvartas buvo ir tebėra pagrindinis tremtinių bendruomenės darbo variklis. Šiandien jis pamažu keičiamas ir todėl, kad naujosios kartos, nepergyvenusios praradimo, gali jį tik ribotai suprasti ir sunkiai identifikuoti. Šios kaitos pripažinimas būtinas, jos nuomone, jeigu norima išlaikyti esmines tautinės mažumos vertybes išeivijoje.

(Nukelta į 4 psl.)

(psl. 136). Daug kur veiksmas žodžių laikas šokinėja. Keletas sakinių suvartyti į viena, ir skyryba pasimetusi. Visa tai žemiau kritikos — nors knygoje šis posakis pakeistas į „virš kritikos“ (psl. 240). Kokia bebūtų knyga, ją išleisti, kalbos nepataisius, yra nepateisinama.

Kelionė į Vilnių yra melodramatiška, propagandinė knyga, ir tai — dvidešimt metų pavuluota. Gal kai kam ji atveria dabartinės Lietuvos liūdną gyvenimą, lietuvių materializmą. Bet ne tai romano užduotis. Romanas pirmiausia turi būti kūryba. A. Kairiui *Kelionė į Vilnių* nenusisekė.

Marija Stenkus-Saulaitė

Pranas Domšaitis
Iš Lietuvių Dailiojo Meno instituto rinkinio

Peizažas

Šiandieninė mūsų meninės veiklos padėtis

Dail. Adolfo Valeškos pareiškimas

Visoje savo meninėje veikloje nesu pergyvenęs tokios skaudžios situacijos iki to laiko, kai ėmiausi iniciatyvos pasaulinio masto lietuvių dailininko Prano Domšaitis kūrinį išgelbėti lietuvių meno lobynui. Ta proga vėl atnaujinau savo dar prieš trisdešimt metų puoselėtą idėją suorganizuoti mūsų dailininkų, gyvenančių Vakaruose, rinktinę kūrinų kolekciją, kuri ateityje užpildytų mūsų muziejus ir liudytų mūsų kultūros pajėgumą meno istorijoje. Tą idėją vykdyti pradėjau pastangomis per Lietuvių Fondą įsigyti dail. Domšaitis kūrinų kolekciją. Jis, kaip ekspressionistas, buvo jau didžiai vertinamas Vakaruose, o jo darbai buvo įsigyti daugelio kitų kraštų meno muziejų.

Norint įsijungti į tarptautinio masto menininkų eiles, pirmas žingsnis buvo numatytas įkurti Lietuvių Moderniojo meno muziejų čia, Chicagoje. Tai idėjai įgyvendinti buvau pramatęs atrinkti reprezentacinius mūsų menininkų, gyvenančių Vakaruose, kūrinius ir juos parodyti ne tik savųjų tarpe, bet eksponuoti juos ir tarptautinėse parodose. Ir vieta tam muziejui buvau pramatęs savo studijos, esančios miesto centre, patalpose. To muziejaus pagrindinis tikslas būtų organizuoti kilnojamas parodas čia ir kitose valstybėse. Pradėti reikėtų, ruošiant parodas Amerikos universitetų ir kolegijų galerijose, nes tose institucijose koncentruojasi stipriausia intelektualinė bazė. Šiuo keliu mes ne tikėtume populiarinti lietuvių kūrybinį pajėgumą, bet kartu tai būtų ir paskata lietuvių jaunimo tautinei ambicijai kelti.

Su ta mano pradėta iniciatyva įkurti reprezentacinę kolekciją, įsijungiant dail. Domšaitis kūrinį, atsidūriau, sakyčiau, tokioje ne visai civilizuotoje situacijoje ir dėl jos neturėjau kito kelio, kaip iš tos veiklos pasitraukti. Tas įvykis liudija, kodėl mes beveik per pusimtį metų čia, Vakaruose, negalėjome nieko prasmingo įamžinti mūsų meno istorijoje. Iš tikrųjų gi čionai mes turime daug talentingų įvairių sričių dailininkų (tapytojų, grafikų, skulptorių ir kt.), subrendusių dar Lietuvoje ir jau išaugusių išeivijoje. Tą patį galėtume pasakyti ir apie kitus menų atstovus: rašytojus, poetus, muzikus, aktorius... Tos mūsų menininkų pastangos, kaip matome, nyksta mūsų dvasinės ubagystės aplinkoje. Gaila. Apie mano pastangas ir patirtą situaciją, bandant įvykdyti minėtas idėjas, pradėtas dar sukurtoje vad. Lietuvių Fondo Meno puoselėjimo komisijoje, aš pateiksiu dokumentuotus faktus atskiru leidiniui. Šiuo pareiškimu tik norėjau atkreipti mūsų visuomenės dėmesį, kad ana buvusi Meno puoselėjimo komisija perėjo į kitų rankas ir ta grupė žmonių, pasivadinusiu „Lietuvių Dailiojo Meno institu-

tu“, pasisavino jau seniai egzistavusio Lietuvių Dailės instituto vardą. Tokioje situacijoje Lietuvių Dailės institutas atsidūrė kryžkelėje, nes mus užplūdo daugybė mus neliečiančių ir visuomenę klaidinančių klausimų, tuo labiau, kad to „Lietuvių Dailiojo Meno instituto“ vadovybė nieko bendro neturi su dailės profesija. Ta proga būtų pravartu paklausti tuos „meno puoselėtojus“, kaip jie reaguoja, jei susibūrę keli dailininkai įsteigtų medicinos, inžinerijos, astronomijos ar dar kitokį „institūtą“?

Dailė, muzika, literatūra, teatras yra charakteringiausi tautų civilizacijos ludininkai. Nuo ankstyviausių žmonių civilizacijos laikų tie įvairių sričių menai yra vieni iš svarbiausių tos civilizacijos istorijos pagrindų. Nesenai Chicagoje turėjome Egipto dar prieš tūkstančius metų sukurto meno kūrinį parodą, o dabar matėme Vatikano meno kolekcijos parodą, kurioje buvo reprezentuojama ne tik dailė, bet joje taipgi atsispindėjo popiežių ir Vatikano vadovybės aukštas intelektualinis patyrimas, tuos kūrinius surenkant ir įkuriant pasaulinio masto muziejų. Gi mes, mes net negalėjome čia, Vakaruose, suburti mūsų kūrybiniai pasireiškusių dailininkų rinkinių darbų kolekcijos. Gaila. Ir labai gaila.

Apie originaliojo Lietuvių Dailės instituto, kuris buvo įkurtas Freiburge (Vokietijoje) dar 1948-tais metais, veikla, manau, mūsų visuomenė žino. To instituto narius sudarė ne tik dailininkai, bet ir meno istorikai (prof. J. Baltrušaitis, prof. V. Vorobjovas ir didelis skaičius meno teoretikų). Lietuvių Dailės instituto nariai išaugino dar Lietuvoje pasireiškusių, taipgi ir jau išeivijoje subrendusių jaunąją dailininkų generaciją, kuri šiandieną mūsų mene užima svarbią profesinę poziciją. Daugelis to instituto narių įsikūrė Amerikoje; kiti gi — Kanadoje, Australijoje, Prancūzijoje ir kituose kraštuose.

Gyvendami dar Vokietijoje, „išvietintųjų“ sąlygose, instituto nariai reprezentavo lietuvių meną ir jau 1949-tais metais suorganizavo parodą Freiburge Sv. Augustino meno muziejuje. Tuo pat metu įsijungė ir į Unnos organizuojamą kilnojamą internacionalinę meno parodą, kuri buvo rodoma Belgijoje, Olandijoje, Anglijoje ir Prancūzijoje. Sprendžiant pagal tų parodų katalogus, lietuviai tose parodose dominavo.

Išikūrus šiam krašte, institutas savo narių eiles papildė jau mūsų paruoštais jauniesiosios kartos dailininkais. Ir jau anuo met, nežinrnt sunkių materialinių sąlygų, suorganizavome aibę parodų Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir Kanadoje, kurios tų kraštų meno kritikų buvo aukštai vertintos. Kaip, pavyzdžiui,

galime prisiminti, kad ir Milwaukee mieste, Internacinaliniame Institute, 1958 m. suruoštą parodą, kurios recenziją *Milwaukee Sentinel* laikraščio „Arts and Artists“ skyriuje Margaret Fish pavadino „Lietuvos nuostolis — Amerikai laimėjimas“ (Lithuania's Loss — America's Gain). Kad ir šis dramatinis straipsnis pavadinimas vertia mus pagalvoti, kodėlgi mūsų laimėjimas turėtų būti Lietuvai nuostolis? Vis dėlto ironija, kad po tiek metų dėl mūsų veikėjų pažirčių nebuvo galimybės mūsųose suorganizuoti reikšmingesnių meno kūrinių kolekcijos, kuri su laiku būtų įjungta į Lietuvos meno lobyną. Reikšmingiausi mūsų meniniai turtai slysta iš mūsų rankų ir aplinkos. Buvo tikėtasi, kad vėl pradėta akcija, įsijungiant dail. Domšaitis kolekcijai, išsivystys į prasmingą lietuvių dailininkų kolekciją. Deja, kaip šiandien matome, ir tos pastangos atsidūrė tam tikslui nekompetingų asmenų rankose, kurios, perimdamos visą minėtą meninį organizavimą, inkorporavo savo „Lietuvių Dailiojo Meno instituto“, kuris, kaip didelis mūsų meno puoselėtojas, pradėjo savo veiklą išpardavinėdamas jau anksčiau įsigytuosius dail. Domšaitis kūrinius. Nepaisydami elementarių taisyklių, neišanalizavę dailininko kūrybinio proceso ir nesudarę reikiamos dokumentacijos, atskingieji asmenys išsklaidė vertingus jo kūrinius.

Tos naujos korporacijos pasirinktas visuomenę klaidinantis „Lietuvių Dailiojo Meno instituto“ pavadinimas („dailusis menas“ bene bus tik vertimas iš anglų kalbos „fine arts“ termino; lietuvių gi kalboje žodis „dailė“ ir reiškia tą patį) siejamas su Lietuvių Dailės institutu, sąmoningai mūsų Institutą nustumia į komplikotą situaciją. Nematydamos galimybes, kaip dvi organizacijos tuo pačiu vardu gali toliau sklandžiai veikti be komplikacijų,

Pranas Domšaitis
Iš Lietuvių Dailiojo Meno instituto rinkinio.

Bėgimas į Egiptą

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

tūros veikalai išeivijoje jau buvo parašyti A. Landsbergio romanas *Kelionė* 1954 metais, A. Škėmos *Balta drobulė* 1958 metais, o J. Jankaus apysaka „Velnio bala“ pasirodė net ankstyvuoju pokariu dar Vokietijoje, kai tuo tarpu Sluckio bent kiek į tą pusę palinkusios knygos išėjo tik 1963 m. romanas *Laiptai į dangų* ir 1966 m. romanas *Adomo obuolys*.

Vartant Lietuvoje leidžiamos literatūros ir periodinės spaudos puslapius to „skolinimosi“ iš išeivijos literatūros (apie procentus, žinoma, ne neužsimenant), ir specialiai neieškodamas, nuolat ir nuolat pamatai. Štai Janina Riškutė šių metų *Pergalės* rugpjūčio mėn. numeryje savo „Pastabose apie jaunųjų poeziją“, cituoja šitokį posmą:

Už mano galvą protingiau daug
mąstė
Žodyno tūris, Vadovėlio masė,
Mane jie šildė, dovanų duoną
Ir pažinimo atvertė visas
Slaptas kertes, tikslai už šitą
dovaną.

Jeigu dabar čionykščio poezijos bičiulio paklaustume, kieno yra šitas posmas, ir jeigu jis būtų skaites 1977 metais išeivijoje išleistas Tomo Venclovos 98 eilėraščių, atsakymas tikriausiai būtų: posmas yra Tomo Venclovos! Žodynas, poetiniai įvaidžiai ir visa kalbėjimo bei eilaviavimo struktūra yra kone šimtu procentų vencloviška. O tuo tarpu Riškutės cituojamas *Pergalėje* posmas parašytas tenykščio, šiandieninio, jauno poeto G. Patacko.

Ten pat cituojamas ir šitoks kitas eilėrašcio fragmentas:

Bet sakalą —
Išdidų laisvės pasiuntinį virš
galvos regėsi. Brolio balsą
Girdėsi priekyje.

Juk tai Henrikas Nagys, pasakys kiekvienas neabejodamas: išdaudus paukščio sakalo ir brolio poetišką įvaidžiai jau seniai yra tapę nagiška nuosavybe, tiesiog paties autorius sinonimu. Tuo tarpu Riškutės cituojamos frazės yra dabar Lietuvoje besireiškiančios jaunos poetės Onės Baliukonytės.

Tai vis išeivijos literatūros naujų sąvokų, jų plėtros ir įtakų grybštelėjimai, sakykime, iki šios dienos. O kaip toliau? Ko galima tikėtis svetimos pasviečiuos ateityje? Ir čia jau prasideda rimtas rūpestis, dėl kurio žudytis vis tiek nereikėtų. Tikim, kad dar vienas kitas pavienis prasiveržimas minėtų įvairių literatūrinių sąvokų naujumi papildyti gali pasitaikyti. Bet ar ateinančiais dešimtmečiais išeivijos literatūrinis medis bus taip pat šakotas ir apsiptylęs žiedais kaip iki šiol, galėtume jau stipriai abejoti arba ir visu tikrumu sakyti ne. Nepri-

protestuodamas prieš tokią situaciją, pareiškiu mūsų visuomenei, kad pasitraukiu iš Lietuvių Dailės instituto ir jo pirmininko pareigų. Žvelgdamas į įvykių eigą ir esamą situaciją, praradau ir viltį galimybei sudaryti profesiniai reikšmingą mūsų dailininkų kūrinių kolekciją, kuri reprezentuotų mūsų dailę ir būtų įamžinta Lietuvos meno istorijoje.

Adolfas Valeška

Iš naujosios austrų poezijos

Ingeborg Bachmann

ISVYKA

Kyla rūkas nuo žemės.
Iš akių nepameski tu žvejo trobelės,
nes saulė jau bus nusileidus,
kol dešimtį mylių nuplauksi.

Tamsusis vanduo, tūkstantakis,
baltosios putos jis blakstienas pakėlė,
ir žiūri tavin jis, ir žiūri
per mėnesį visą.

Nors laivas sutriptyt kietai,
ar žingsnį netikrą darytų,
būk deny ramus.

Prie stalų susėdę jie nūn
valgo žuvį rūkytą;
po to vyrai ado
suklaupo tinklus,
o naktį pamiega
jie valandą vieną ar dvi,

ir rankos jų darosi minkštos,
be druskos, aliejaus,
minkštos kaip sapno duona,
kurį jie laužo.

Pirmoji nakties vilnis dūžta į krantą,
antroji pasiekia tave.
Bet jeigu gerai tu išžiūrėsi,
matyti galėsi dar medį,
kurs grumdamos pakelia ranką —
kitą jau vėjas numušo
— ir tu pagalvosi:
kaip dar ilgai
tas medis sulinkęs su audra kovos?
O žemės daugiau nematyti.
Vienos rankos nagais išigrauzt seklumon
tu turėtum,
ar pluoštu plaukų į uolas prisirišti.

Kriaukles pūsdamos, jūros pabaisos
ant vilnių užsisėdę kapoja
dienas jos šveidriaisiais kardais,
ir juosta raudona
matos ten vandeny, ten miegas
paguldo tave,

ant likusių dar valandų,
ir nieko tu nebejauti.

Bet darosi kažkas su lynais,
pašaukia tave, tu džiaugiesi,
kad reikia tavęs. Kas gal būti geriau,
kaip ką nors daryti laivuos:
tai lynus surišti, tai vandenį semti,
sienas glaištyti ir saugoti važmą.
Argi ne geriausia pavargti ir vakare
nuivirsti, o rytmetį
su pirmąja šviesa vėl nušviesti,
prieš neikantį dangų sustoti,
nepaisyti vandens nepraeinamumo
ir laivą nukelti per bangas
link vis grįžtančio saulės kranto,

Vertė A. Tyruolis

Ingeborg Bachmann (1926-1973), nuo kurios mirties šįmet suėjo 10 metų, yra viena iš žymesniųjų naujosios austrų poezijos atstovių, rašiusi ir beletristikos. Ilgą laiką dėstė poetiką Frankfurto universitete. Jos poezija intelektualiai abstrakti, simbolinga ir melodinga, parašyta daugiausia laisvais ritmais. Pirmasis jos poezijos rinkinys *Atidėtas laikas* išleistas prieš 30 metų (iš ten ir šis vertimas).

A.T.

augo normaliai literatūros raidai būtinų rašytojų būrio, trūks ir reikiamos skaitytojų gausos, kad knyga dar būtų leidžiama. Kaip žinome, pagrindinis rašytojo instrumentas yra ne rašomoji mašinėlė ar plunksna, o kalba, tobula jos žinojimas. Kaip smuikininkas, naudodamas ne smiūtį, o pagali, nepagros Beethoveno smuiko koncerto, taip rašytojas, neįsijęs ir ligi sielos gelmių neįsisavinęs lietuvių kalbos, kaip gimtosios ir tobulai išmoktos, nei atsitiktinai dar prisimenamais žodžiais nieko gero neparąšys. Čia ir iškyla nauja ir grėsminga literatūrinio nuosmukio ir ateities bergždumo sąvoka, kai nori suakciuntuoti, kiek rašytojų per daugiau kaip trisdešimt metų išaugino visos laisvojo pasaulio lietuvių gimnazijos, mokyklos, pedagoginiai ir kitokie institutai bei universitetiniai kursai? Klausimą keliu, niekieno nekaltindamas, vien tik gerai žinodamas naujų literatūrinių sąvokų žudiškąs aplinkybes.

Dieve duok, kad į tai nei esamieji, nei (noriu tikėti) ir būsimieji rašytojai nekreiptų dėmesio, rašytojų ir tuo pačiu kurtų naujas išeivijos literatūros sąvokas, apie kurias akademikai jau galėtų kalbėti. Bet ar kalba pakankamai bent apie tai, kas ligi šiol išeivijoje sukurta? O kalbėti galinčių kaip tik netrūksta.

Čia ir noriu atkreipti literatūros bičiulių dėmesį į tikrą naujų išeivijos literatūrinių gyvenime, būtent — į labai didelį būrį, akademiškai pasirodusių literatūros mokslininkų-kritikų. Jų niekada mūsųose tiek nebuvo. Ir skaičiumi, ir išmanymu išeivikasis jų spiečius gal net pranoksta esančius Lietuvoje.

Štai imkime vien tik moteris. Aukšto lygio literatūros mokslininkų akademikų, galima sakyti, lig šiol beveik neturėjome. Šių dienų Lietuvoje greitomis į tokią pirmąją kategoriją galima būtų įrašyti nebet Zaboraitę, Dajotytę ir vargu dar kurią kitą. Tuo tarpu išeivijoje... tik paklausk: Skrupskelytė, Gražytė-Maziliauskienė, Kelertienė, Ciplijauskaitė, Valiukėnaitė, Aušra

Liulevičienė, Živilė Bilaišytė, Audronė B. Willeke, Stankus-Saulaitė ir daugiau. Visos jos literatūros studijas yra baigusios laisvojo pasaulio universitetuose, dauguma jų šiandien juose ir profesorijauja. O jeigu prie jų pridėtu me ir atitinkamą vyrų rikiuotę, koks tai yra didelis, ir savo stiprumu tiesiog granitinis mūsų literatūros mokslo pagrindas. Bet kodėl ant to pagrindo nepastatytas išeivijos literatūros akademinių studijų rūmas, kodėl tenkinamasi beveik tik laikraštinių recenzijomis, tik vadovėliniais spaudiniais, be išskirtinių monografinių leidinių, be visos išeivijos literatūrinio derliaus akademinio aptarimo ligi pat šios dienos jos literatūrinį metų?

Nieko nekaltinu ir čia. Tik atkreipiu dėmesį. Jeigu jau ieškome naujų sąvokų tai jos patios mums akivaizdžiai peršasi. Sakysim, kodėl negalėtų būti parašyti nors ir tokie ar panašūs mūsų išeivijos literatūros mokslininkų veikalai: „Žvilgsnis į Jono Aisčio lyriką“, „Radaisko klasika modernistų amžiuje“, „Žemininkų kartos postūkis mūsų poezijoje“, „Išeivijos modernioji dramaturgija“, ... O kur dar romanistika ir novelistikai? Tik ar galim įpareigoti akademikus-kritikus visa tai parašyti, kai neišduka kas garantuotų veikalo išleidimą.

Vargu tad ar nuosirdų išeivijos literatūros bičiulių gali čia guosti raminiamas, kad apie išeivijos šių dienų literatūrą kada nors bus rašomos disertacijos Vilniaus universitete, kad bus ten leidžiami serijiniai išeivijos rašytojų tomai, kai šiandien išeivijos literatūra čia pat paliekama Dievo valiai, o akademinių suvažiavimų ir simpoziumų programose net apelinama ar nustumiama į antrą planą kitokių autorių sąskaiton.

Ir pabaigai — kokios dabar būtų naujų išeivijos literatūros sąvokų ieškojimą ir jų radimą bei neradimą apibendrinančios išvados? Pirmas — Brangiausia naujumo ieškojimo sąvoka yra pats rašytojas. Iš šalies forsuoti mados naujumi yra dažnai tik epigoni-

nio pobūdžio. Pirminis naujos sąvokos šaltinis — rašytojo talentas. O talentų mūsų išeivijos literatūroje yra.

Antra — Naujų atėityje vargu ar pakankamu mastu išeivijoje prisilauginsim. Tačiau reikia akademiškai susumuoti, kas jau čia ligi šiol sukurta ir kas toje kūryboje naujo visos lietuvių literatūros mastu.

Trečia — Į labai teigiamas ir naujas mūsų literatūros sąvokas reikia įrašyti išeivijoje subrendusių kritikų. Tačiau išeivijos literatūros išskirtinis ir visos derliaus akademinio lygio leidinius tebeprasilekia neapartas. Sprendimo šioje problemoje ieškojimas galėtų būti kaip tik įrikiuotas į naujų pastangų sąvokas, kurių realizavimą užtikrintų ir Kultūros tarybos, ir Lituanistikos institutu, ir Lietuvių fondo, ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centro, ir būsimosios Lituanistikos katedros šios krypties rūpestis.

Kiek žinau, koautorinio veikalo kryptimi jau pradėdama judėti. Tai turėtų būti sutelktinio darbo vaisius, liečiantis išeivijos autorius, jų veikalus ir čionykštes literatūrinio gyvenimo apraškas. Reikia tikėtis, kad brandūs mūsų literatūros mokslininkų būrys į tokį projektą ranka nenumos, o savo darbu ir savo išmone sukurs išeivijos literatūros akademinio statuso panoramą.

NAUJI LEIDINIAI

• *Pasaulio lietuvis* nr. 10 (1983 spalio). Mėnesinis PLB žurnalas. Redaktorius — Bronius Nainys. Administracija — Baniutė ir Romas Kronai. Adresas: 5620 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636. Prenumerata metams — 10 JAV dol., atskiro numerio kaina — 1.50 dol.

• *Tėvynės sargas* nr. 2 (1983). Leidžiamas Popiežiaus Leono XIII literatūrinio fondo. Redaguoja Petras Maldeikis, 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901. Administruoja Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Illinois 60629. Atskiro numerio kaina — 4 dol.

Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Atkelta iš 2 psl.)

Istorikas Romualdas Misiūnas suvažiavime skaitė paskaitą apie rusus liberalus ir jų požiūrį į Pabaltijį iki Pirmojo pasaulinio karo. Anot jo, devynioliktojo šimtmečio Rusijos intelektualai tvirtai tikėjo, jog šalies pažanga, jos visuomeninis bei ekonominis vystymasis didins visų caro žemių tarpusavio priklausymą ir natūraliai padės integruoti nerusiškas tautas, esančias krašto periferijose, į rusiškąją. Toks tikėjimas buvo sąlygotas požiūriu, jog šie procesai turi įvykti savaime, ne prievarta, ir todėl priešinosi caristinių pareigūnų pastangoms jėga vykdyti kultūrinę rusifikaciją. Šiuo laikotarpiu, toliau sakė prelegentas, Estija ir Latvija traktuotos kitaip negu Lietuva. Anuose dviejuose kraštuose buvo įsitvirtinę vokiečiai žemvaldžiai, ir dažnai nesantaika kildavo iš įtarimo dėl jų lojalumo carui. Tuo tarpu Lietuvos plotai buvo traktuojami kaip Rusijos - Lenkijos tarpusavio kovos laukas.

Šio šimtmečio pradžioje rusų liberalai pripažino, jog privertinė Pabaltijo kraštų rusifikacija esanti neefektyvi. Tačiau ilgą laiką jie nesuėmė, kaip toli tautinis atgimimas buvo išsivystęs Pabaltijo srityse, o suvokė savo tarpe nebūtinai sutarę kas darytina. Buvo tokių, kurie pasisakė už tautų apsisprendimą, kiti įžiūrėjo jungtinę žmogaus teisių kovą su laisvų baltų apsisprendimu nenutraukti saitų su rusais. Caro imperijai pradėjus trupėti ir užvirus Pirmojo pasaulinio karo kovoms, kalbos apie nerusiškų tautų nacionalines aspiracijas išgaravo.

Atskirai paminėtini dar du literatūros mokslo pranešimai. Bronius Vaskelis kalbėjo tema „Žemdirbio lemtingoji akistata su technika Jono Avyžiaus ir Valentinio Rasputino prozoje“. Pastebėjęs, jog žemdirbių šiandien ausėdūria su žemės ūkio mechanizacija, kuri iš vienos pusės palengvina darbą, o iš kitos naikina kaimo esmę, prelegentas nagrinėjo du romanus: Rasputino *Atsisveikinimą su Matoria* ir Avyžiaus *Degimus*. Abu rašytojai, sakė jis, „sukaupia savo dėmesį ties žmogumi ir jo sukurtą jėgą, techniką“. Aptaręs abiejų autorių stilius bei turinio panašumus bei skirtumus, Vaskelis pastebėjo: „Seno ir naujo kova ne kartą atsispindėjo tarybinėje literatūroje, paprastai naudojama pateisinti visiems naujiems gyvenimo reiškiniams, kaip pvz., kolektyvizacijai. (...) Gi šituose romanuose pažvelgti į žmogų, žemdirbių gilią, atviriau ir iš žmogiškosios perspektyvos, neidealizuojant naujovių, naujovių nešėjų ir ne kartą atskleidžiant net jų pačių abejones dėl savo teismo. Tai naujas ir sveikintinas reiškinys tarybinėje literatūroje“.

Violetos Kelertienės pranešimas šiuokart taikytas pirmojo asmens pasakojimo formai ir jos metodikai lietuvių literatūroje aptarti. Anot jos, pirmojo asmens perspektyva „nėra apleista, bet ir nepilnai išvystyta“. (Kaip autentišką prototipą ji minėjo Satrijos Raganos *Viktutę*). Tačiau ši literatūrinė priemonė turi ir savo privalumus; ji neturėtų būti naudojama įvykiams nupasakoti (čia lygiai gerai veikia ir trečiasis asmuo), o personažo dvasiniam pasauliui atskleisti, kaip Kelertienė išsireiškė, suteikti „galimybę patiam skaitytojui įžvelgti charakterio vidines įtampas bei motyvacijas“.

Tokie privalumai ne visuomet sėkmingai atsispindi lietuvių literatūroje. Savo paskaitoje prelegentė taikė kritišką pastabas Eduardo Cinzo, Juozo KrasiŃskausko, Antano Vaičiuliaičio ir, žvelgdama atgal, Vinco Pietario bei Ievos Simonaitytės kūriniams. Atskirai ji aptarė Sauliaus Šaltenio, Ramūno Klimo ir Mykolo Sluckio veikalus, be kitko pastebėdama, jog jų veikalai su pirmojo asmens pasakotoju pasirodė po J. D. Salinger *Catcher in the Rye* vertimų į lietuvių kalbą (*Rugiuose ties bedugne*, 1965 m.). Kelertienės nuomone, šio rašytojo įtaka Lietuvos rašytojams neabejotina.

V. Kelertienės pranešimas skaitytas V. Kavolio prarasto simpo-

Santaros-Šviesos Federacijos suvažiavime 1983 m. rugsėjo mėn. 8–11 dienomis Tabor Farm, Sodus, Michigan: poetė Lidijsa Šimkutė-Pocienė iš Australijos kalbasi su Vytautu Vepštu.

Skambino neblogai, bet...

Po paskiausiojo Manigirdo Motekaičio recitalio (1982 m.) pasiūčiau jam, rodos, Kalėdų proga kortelę su prieraišu, kad ateityje pianistas galgi daugiau dėmesio kreiptų į lietuviškąją fortepijoninę muziką. Užuot sunkiai galynėjusis su tokia Beethoveno „Waldstein“ sonata, prasmingiau juk būtų pastudijavus ir programon įtraukus kurį nors stambesnį lietuvių kompozitorių veikalą.

Mūsų publika tikriausiai būtų tokia naujenybė patenkinta ir lengva širdimi atleisti recitalistui už pasitaikiusias klaidas arba net už skambinimą iš natų. O įsivaizduokim, koks efektingas, viliojantis būtų anonasas: Motekaitis, sakykim, pirmusyk Amerikoje atliks Banaicio „Sutemų giesmes ir vizijas“ arba pagros dar negirdėtą Stasio Vaičiūno Sonata-Legendą, arba, ko gero, paskambins naujausius šiuolaikinių lietuvių kompozitorių kūrinius!

Rašiau mielam Manigirdui, kad pasaulinės muzikos prisilauksime tiek ir tiek tai radijo bangomis, tai plokštelėse, o koncertų sezono metu kone kiekvieną sekmadienį miesto centre. Tiesą sakant, dažniausiai tobulai pagrotą.

Pasiakundžiau pianistui, kad ilgoje recitalio programoje 5 ar 6 minutės savos lietuviškos muzikos vis dėlto yra labai maža. Juoba, kad toji muzika pastarąjį kartą buvo tokia nereikšminga, jog ją pamiršai, pianistui nuo fortepijono vos tepakilus.

Būtų tačiau nesąžininga, jeigu kaltintume vieną Motekaitį, nesidomintį savais kompozitoriais. Nepaiso rimtos lietuviškos muzikos didžiulio mūsų instrumentalistų bei dainininkų. Štai tik keli, sakyčiau, klasiški pavyzdžiai.

— Įžymi mūsų smuikininkė pagroja mažą idomios ir originalios Gruodžio sonatos ištraukėlę (Scherzo), o po to įsitraukia į ilgą ir jau šiek tiek nudėvėtą prancūzų kompozitoriaus veikalą.

— Kažkur, regis, Bostone vyksta kultūrininkų posėdis — simpoziumas. Diskutuoja ma lietuviškos problemos išsivijoje, bet posėdžio pajvairinimui pakvies-tas lietuvis pianistas paskam-bina... Chopino baladę.

— Iškilį dainininkė ruošiasi išleisti plokštelę. Tučtuoj, zinoma, komitetai, pinigų rinkimo vajus (juk būtina reikia orkestro), reklama... Pasirodo, plokštelė, ir ką girdime? Ogi kelias menkavertes lietuviškas daineles, o visa kita primena Kauno kavinių muziką. Įamžino, atseit, ne tik balsą, bet ir savo ypatingą muzikinį skonį.

Skambino neblogai, bet...

Po paskiausiojo Manigirdo Motekaičio recitalio (1982 m.) pasiūčiau jam, rodos, Kalėdų proga kortelę su prieraišu, kad ateityje pianistas galgi daugiau dėmesio kreiptų į lietuviškąją fortepijoninę muziką. Užuot sunkiai galynėjusis su tokia Beethoveno „Waldstein“ sonata, prasmingiau juk būtų pastudijavus ir programon įtraukus kurį nors stambesnį lietuvių kompozitorių veikalą.

Mūsų publika tikriausiai būtų tokia naujenybė patenkinta ir lengva širdimi atleisti recitalistui už pasitaikiusias klaidas arba net už skambinimą iš natų. O įsivaizduokim, koks efektingas, viliojantis būtų anonasas: Motekaitis, sakykim, pirmusyk Amerikoje atliks Banaicio „Sutemų giesmes ir vizijas“ arba pagros dar negirdėtą Stasio Vaičiūno Sonata-Legendą, arba, ko gero, paskambins naujausius šiuolaikinių lietuvių kompozitorių kūrinius!

Rašiau mielam Manigirdui, kad pasaulinės muzikos prisilauksime tiek ir tiek tai radijo bangomis, tai plokštelėse, o koncertų sezono metu kone kiekvieną sekmadienį miesto centre. Tiesą sakant, dažniausiai tobulai pagrotą.

Pasiakundžiau pianistui, kad ilgoje recitalio programoje 5 ar 6 minutės savos lietuviškos muzikos vis dėlto yra labai maža. Juoba, kad toji muzika pastarąjį kartą buvo tokia nereikšminga, jog ją pamiršai, pianistui nuo fortepijono vos tepakilus.

Būtų tačiau nesąžininga, jeigu kaltintume vieną Motekaitį, nesidomintį savais kompozitoriais. Nepaiso rimtos lietuviškos muzikos didžiulio mūsų instrumentalistų bei dainininkų. Štai tik keli, sakyčiau, klasiški pavyzdžiai.

— Įžymi mūsų smuikininkė pagroja mažą idomios ir originalios Gruodžio sonatos ištraukėlę (Scherzo), o po to įsitraukia į ilgą ir jau šiek tiek nudėvėtą prancūzų kompozitoriaus veikalą.

— Kažkur, regis, Bostone vyksta kultūrininkų posėdis — simpoziumas. Diskutuoja ma lietuviškos problemos išsivijoje, bet posėdžio pajvairinimui pakvies-tas lietuvis pianistas paskam-bina... Chopino baladę.

— Iškilį dainininkė ruošiasi išleisti plokštelę. Tučtuoj, zinoma, komitetai, pinigų rinkimo vajus (juk būtina reikia orkestro), reklama... Pasirodo, plokštelė, ir ką girdime? Ogi kelias menkavertes lietuviškas daineles, o visa kita primena Kauno kavinių muziką. Įamžino, atseit, ne tik balsą, bet ir savo ypatingą muzikinį skonį.

Skambino neblogai, bet...

Po paskiausiojo Manigirdo Motekaičio recitalio (1982 m.) pasiūčiau jam, rodos, Kalėdų proga kortelę su prieraišu, kad ateityje pianistas galgi daugiau dėmesio kreiptų į lietuviškąją fortepijoninę muziką. Užuot sunkiai galynėjusis su tokia Beethoveno „Waldstein“ sonata, prasmingiau juk būtų pastudijavus ir programon įtraukus kurį nors stambesnį lietuvių kompozitorių veikalą.

Manigirdas Motekaitis

Motekaičio rankose fortepijonas dažniau skamba, — tiesa, dažnai net virtuoziskai —, bet labai retai dainuoja. Todėl jam geriau pasisekė paskambinti išradingas, žonglieriškas, nors „sausokas“ Tcherpnino kompozicijas ir net labai gerai Jakubėno „Velnuko“ nei mistišką to paties autoriaus baltų laumių muziką. Nesėkminga buvo ir Beethoveno sonatos interpretacija. „Pathetique“ — tai gilus jausmingumas, šėlastanti aistra, o girdėjome šaltakraujį ir, deja, net neužtikrintą skambinimą.

Maniau, kad barokinė muzika bus Motekaičiui labiau prie širdies, bet šį kartą, pasirinkęs vieną menkesnį Bacho tokatų (G-dur) o skaidrią jos tekstūrą sudrumatęs tirštu pedalizavimu, taip pat nepasiekė reikiamo efekto. Be to, tyčia ar netyčia, kažkodėl išplovė gerą gabalą fugos kūrinio pabaigoje.

Norėčiau betgi sugrįžti prie Tcherpnino pjesių, kurias Motekaitis skambino ir pernykčiame recitalyje. Ir šįsyk jis jautėsi išsilaisvinęs, apvaldęs techni-kus sunkumus ir puikiai perdavė savo buvusio mokytojo mintis. Todėl manyčiau, kad Motekaičio problema yra sau tinkamo repertuaro pasirinkimas.

Recitalį pianistas užbaigė Lecuonos smagių veikalėlių, bet kai „bisui“ išėjo su stereotipiniu, šimtą kartų girdėtų frazių Jancio „Vizija“, tariau, kad metas keliaut namo.

Publikos buvo tik saujelė, o keli įkyrūs fotografai visą popietę be paliovos vargino klausytojus.

A. Kuciūnas

PASTABOS IR NUOMONĖS

Mažas kupstas didelį vežimą verčia

Skaitau įdomų *Draugo* kultūrinį priedą 8. m. spalio 1 dienos, skirtą *Aušros* šimto metų jubiliejui pagerbti. Staiga užkliūva man vienas sakiny, kur dėstoma apie 19 amžiaus pradžios lituanistinį sąjūdį:

„... lietuviškai rašė Poška, Stanevičius, Klementas, Vilentas ir nemaža kitų, tačiau daugumas jų kūrinių ir vertimų liko rankraščiuose, neišspausdinti“ (4-tas puslapis, 3-ji skiltis, 9 — 14 eilutės iš viršaus).

Kilo klausimas: iš kur čia atsirado Vilentas, 16 amžiaus evangelikas reformatas, Mažvydo bendradarbis? Turbūt galvota apie Valiūną, dainos apie Birutę autorių... Aišku, klaida, *lapsus linguae*. Tas ir didžiausiais autoritetais pasitaiko. Pastebiu, skliauteliuose pažymėta, kad tai citata: (A. Š. 456). Reiškia iš A. Šapokos *Lietuvos istorijos*. Patikrinu — teisingai išrašyta. Taip, iš egzemploriaus, išleisto Vokietijoje: „Leidykla Patria Leidinys Nr. 52 Fellbach—Wuertemberg. Trečioji laida MCML Printed in Germany“.

Staiga iškyla atmintyje seniai pamiršti praeities vaizdai. 1938 metai Kaune. Būrelis universiteto žmonių nekantriai laukė atnešant ką tik išspausdintos A. Šapokos *Lietuvos istorijos*. Visi džiaugėsi, kad pagaliau turėsim kritišką darbą, parašytą Lietuvos istorikų, jaunų, gabių žmonių, gavusių geriausią Vakarų Europoje metodologinį pasiruošimą.

Tik epėjus puslapius pavartyti, profesorius Vaclovas Biržiška pašoka, susijaudinęs atkreipia kitų dėmesį, kad matas įsibrovusi klaida — vietoj „Valiūno“ parašyta „Vilentas“. O juk čia turėtų būti Silvestras Valiūnas! Deja, jau baigta knyga spausdinti, per vėlu taisyti. Profesorius dar davė pavyzdį, kaip jau knyga bespausdinant buvo pastebėtos kai kurios klaidos ir jas spėta ištaisyti. Štai, 19-tojo amžiaus autoriaus buvo klaidingai parašyta, kad, pravedant reformas po baudžiosvės panaikinimo, Lietuva buvo gavusi žemietijas (zemstvo). Iš

V. Sruogienė

Berlyno siena: baisi istorija

Jis nežinojo. Jis/ji negalėjo tikėti. Jie neįstengė suprasti, buvo apstulbinai, pakirsti, liko nesuvo-ke.

Jis — ji — jie — tai tu ir aš. Sodeikienė, dailininkė ir poetė, pasakoją „Berlyno sienoje“, Chicago Galerijoje (226 W. Superior St.), ir mus vėl užplūsta šitie jausmai.

Zita Sodeikienė yra atkūrusi laisvės mitą ir jo visišką sunaikinimą.

Tai yra istorija, kurią tu ir aš turėtumėm pasakoti savo vaikams. Bet mes verčiau norėtumėm ją užmiršti. Per Antrąjį pasaulinį karą, kai visi matėm, irgi norėjom užmiršti.

Todėl negalėjom tikėti. Regėdami, kas vyksta, nesupratom, buvom atbukinti, atsisakėm suvokti... karo baisumą, tariamai sužmogintus žmones, besielgiančius nežmoniškiškai.

Kaip poetė Sodeikienė savo

Poetė Sodeikienė užslepia per daug po savo mitu apie petelišką. Tapytoja Sodeikienė atskleidžia per daug, pravirkdydama mus skerdynėmis, beprasmišku žmonių kraujo liejimu, gamtos ir žmonių miestų naikinimu. Ir savo pasaka apie petelišką ji mums kalba:

Mes nenorėjom tikėti. Mes nepasakėm savo vaikams. Mes istorijos neįsisavinom, nepriprie-mėm kaip savo pačių būties dalies ir kaip dalies mūsų krašto praeities.

Mums bus lemta tą siūlą pakartoti iš naujo ir iš naujo, kol mes jį prisimsim ir pradėsim kurti jam priešpriešais.

Tad mums visiems reikia pama-tyti „Berlyno sieną“ ir patirti tai, ko nenorim prisiminti.

Mums reikia nuvesti savo vaikus ir apie tai kalbėti.

Mums reikia patekti į petelišką vikrą ir patiesi tapti jos lėlyte, iš kurios galėtų kilti nauja laisvė. Mes turime tapti peteliška.

John Forwalter

— Zitos Sodeikienės paroda Chicago „Galerijoje“ (226 W. Superior St., tel. 280-1149) dar galima pamatyti šiandien, spalio mėn. 29 d. Lankymo valandos nuo 10 v.r. iki 4 v.v.

Zita Sodeikienė „Berlyno siena“ — detalė